

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

لے کے ناں میں سوچئے رب دا کراں کلام بیان
مہر محبت کرنے والا اُچا اُسدا ناں

کالی تھپ

کالی شرب

(ہندکو شاعری)

فارغ بخاری

جملہ حقوق بحق گندھارا ہندکو اکیڈمی محفوظ اُن

کالی شہب	نام کتاب
سید فارغ بخاری	شاعری
محمد عتیق	کمپوز کاری
سید سعید گیلانی	پروف خوانی
علی اویس خیال	سیٹنگ
محمد ضیاء الدین	سرورق
ستمبر 2003ء	اشاعت اول
2017ء	اشاعت دوئم
محمد ضیاء الدین	اہتمام اشاعت
جنرل سیکریٹری، گندھارا ہندکو بورڈ	
F.86/17	جی ایچ اے اشاعت حوالہ
300 روپے	قیمت
جی ایچ اے لیزر پرنٹنگ پشاور	پرنٹنگ
گندھارا ہندکو اکیڈمی پشاور	مطبع
گندھارا ہندکو اکیڈمی، 2 چنار روڈ،	ملوئیس واپتہ
آبدہ، یونیورسٹی ٹاؤن پشاور	
978-969-687-070-8	ISBN No.

گندھارا ہندکو اکیڈمی پشاور

2- چنار روڈ، آبدہ، یونیورسٹی ٹاؤن، پشاور

091-9216223, 9216224

www.gandharahindko.com

انتساب

سید قمر عباس دے ناں

سُنز کے انوں اردو والے عش عش کر دے فارغ
ایسا رنگ دکھایا تنے ہندکو وچ غزل دا

فہرست

صفحہ	عنوانات	نمبر شمار
7	محمد ضیاء الدین	پیش لفظ 1
8	سید قمر عباس	”نویاں راواں“ سی ”کالی ٹھپ“ داسفر 2
9	خاطر غزنوی	فارغ بخاری تے کالی ٹھپ 3
12-27		نظمیاں 4
28-60		غزلاں 5
61-68		قطعات 6
69-78		ماہیے 7
79-122		گوٹڑ 8

پیش لفظ

ساڈے ہندکو دے شعراء، ادباء تے محققین نے پشتوتے اُردو زبان دے حوالے نل کافی کم کہتے تے ایہہ ہندکو واناں دی فراغدی اے کہ انہاں نے آپڑی زبان دے نال نال دوسری زباناں دا کم بی بڑی جانفشانی تے محنت نل کیتا۔ انہاں لوکاں اچ رضا ہدانی، پروفیسر خاطر غزنوی تے فارغ بخاری دے علاوہ کئی دیگر نامور شخصیات بی شامل اُن۔ اللہ مغفرت نصیب کرے جناب قمر عباس اُنوں جہاں نے آپڑے والد مرحوم دا ہندکو کلام ”کالمی ٹھپ“ دے نال نل میرے حوالے کیتا ایہہ بورڈ کتاباں دی اشاعت دا اہتمام کر دایا۔ ”کالمی ٹھپ“ دے پہلے ایڈیشن دی اشاعت دے بعد ازی رونمائی دی تقریب اچ اُردو زبان دے نامور شاعر احمد فراز نے صدارت کیتی ائی جد کہ اُس وخت دے صوبے دے چیف سیکریٹری جناب اعجاز احمد قریشی ہونڑاں تقریب دے مہمان خصوصی ائے۔ تقریب اچ دیگر لوکاں دے علاوہ قمر عباس، ظفر عباس، طاہر عباس نے بی بطور خاص شرکت کیتی ائی۔ ہندکو شاعری دی اس خوبصورت کتاب دے دوسرے ایڈیشن دی اشاعت دا اہتمام گندھارا ہندکو اکیڈمی کردی پئی اے تے مئوں اس گہل دی خوشی ہوندی پئی اے کہ ساڈے وڈیاں نے جیہڑا خواب ہندکو اکیڈمی دا دیکھا ایہ اوہ خواب شرمندہ تعبیر ہو کے انہاں نامور ہندکو واناں شخصیات دا کلام گندھارا ہندکو اکیڈمی دے پلیٹ فارم سی چھپ کے تو اڈے سامنڑے آندا پیا وے۔

محمد ضیاء الدین

جنرل سیکریٹری، گندھارا ہندکو بورڈ

”نویاں راواں“ سی ”کالی ٹھپ“ دا سفر

میرے والد مرحوم دی یادداشت نے جدو اناں نال بے وفائی کیتی تا اُس وخت اناں دے دل وچ دو گلاں دا ارمان ایہک آپڑی زندگی دیاں یادداشتاں لکھڑی آں تے دوسرا آپڑا ہندکو دا کلام چھاپڑاں اناں نے ہندکو دی کتاب ”نویاں راواں“ مرتب کر کے ہندکو دے لکھاریاں دا کلام محفوظ کرنے دا جڑا کم سنبھالا ایہ اس نوں آپڑی مختصر یادداشت دی وجہ نال اگے نہ ودھا سکے جدو منے تے اقبال اخونزادہ نے ہندکو دا پہلا رسالہ ”ہندکو زبان“ چھاپا تا او بڑے خوش اے خود میری سیاسی تکلیفاں نے اناں نوں ایہ موقع بی نہ دتا کہ او اس وچ میری مدد کر دے۔ منے جیل اُچ اناں دی زندگی دیاں یادداشتاں مکمل کر کے اناں دے ہک ارمان نوں تاپورا کرنے دی کوشش کیتی پر اناں دا ہندکو کلام اناں دی لائبریری چوگمڑیں دی وجہ نال نہ چھاپ سکا و ت ہندکو زبان نال محبت کرنے والے میرے دوست انور خان اعوان تے محمد ضیاء الدین صیب نے میرے تے زور پایا کہ میں اناں دا کلام ہر صورت اچ پیدا کراں تا کہ ایہ دوست انوں چھاپ سکے و ت بڑیاں مشکلاں نال اناں دا کلام جڑا اچ تو اڈے سامڑیں وے میں اپنوں اس قابل نی سمجھناں کہ اس کلام تے کوئی تبصرہ کر سکاں انوں ہندکو دے اناں عاشقاں دے حوالے کیتا جڑا اچ تو اڈے سامڑیں وے میں اپنوں اس قابل نی سمجھناں کہ اس کلام تے کوئی تبصرہ کر سکاں اس تبصرے واسے ہندکو دے لکھاری تے دانشور موجودان اور یقیناً اس شاعری تے آپڑے خیالات دا اظہار کرن میں تا آپڑے کج ٹٹے چٹے لفظاں نال ہندکو دے اناں محبت کرنے والیاں نوں خراج تحسین پیش کرنا چاہناں جنہاں نے ہندکو دی اس عظیم شاعری نوں محفوظ کرنے دی کامیابی حاصل کیتی اے۔

سید قمر عباس

فارغ بخاری تے کالمی شہب

صوبہ سرحد دی شعری تاریخ وچ فارغ بخاری ہک روشن تارا وے ایہ شاعری پہانویں اردو دی اے یا وٹ پستو دے منظوم ترجمے ون یا پہانویں اُس دی ہندکو شاعری اے ہندکو شاعری وچ فارغ جدید رجانات تے نویں راستے تراشترے والا شخص اے۔

انج تا جو ہر میر، مختار علی نیر، رضا ہمدانی، خادم ملک تے آتش فہمید نے روز نامہ انجام تے ہفت روز دیدہ وردے صفحیاں تے نویں انداز دیاں نظماں تے افسانے لکھے برے ۱۹۶۳ء وچ فارغ بخاری نے اس دور دے نویں رجانات دیاں نظماں تے غزلاں اکٹھیاں کر کے ”نویاں راہواں“ دے ناں تے کتاب شائع کییتی جس وچ اُناں نے انجام تے دیدہ وردے شاعراں دے علاوہ ہور شاعراں دا کلام بی اکٹھا کر دتا اس وچ بالکل نویں انداز دیاں نظماں غزلاں تے قطعے اکٹھے کییتے گئے ایہ کی جی کتاب ہندکو دی جدید شاعری دا ہک قسم دا منشور ایہ اس دے بعد لوکاں دارجان ہندکو کرنی تے چار بیٹے سی ہٹ کے غزلاں نظماں تے قطعیاں ول مڑ گیا فارغ نے نویں رستے کھولے تے نالے آپ بی اناں نویاں رستیاں تے چلنا شروع کر دتا منوں اُس زمانے دی فارغ دی ایہ نظم یاد آئی جس وچ اُناں نے ظالم تے ظلم جابر تے جبر نوں نویں نقطہ نال سامنڑے لیایا او نظم دراصل ہک قطعے دی صورت وچ آئی او قطعہ ایہ ایہ

کہندا اے میرے سامنڑے پل پل
قدم چک کے چل نی کیوں ویں
اکھیاں موٹ کے سونی کیوں ویں
آٹا گندیاں پل نی کیوں ویں

فارغ بخاری ہک تا فطرح شاعر اے تے دوسرا آپڑی زمین دے نالے اسی زمین تے پیراں وچ رُل دی مخلوق دے طرفدار بی اے او فطری طور تے گرم خون تے گرم تا کہندے اے جہاں دے ملاپ ل ہر پاسے روشنیاں کھل جاندیاں ایہاں دونوں ملک کے سرحد دی ادبیات دی تاریخ مکمل کییتی فارغ بخاری نے اردو ادبیات سرحد مکمل کییتی تے رضانے پستو ادبیات سرحد سامنڑے آندی۔

فارغ دی گرم طبیعت دا ایہ حال تو اڈی دلچسپی سی بعید ہونہ ہوسی کہ فارغ دی نوخیزی دے زمانے وچ کسے ظالم نے اُس دے وڈے پہراء نوں قتل کردتا فارغ نوں پہراء بوت عزیزایا جس تے او جو آنی دے جوش وچ پہراء دے قاتل نوں قتل کرنے دے درپے ہو گیا معاملے دی نزاکت نوں سمجھدے ہویاں اُس دے چاچے نے فارغ نوں نال لتا تے کلکتے چلا گیا بوت اُتھوسی برمالے گیا برما وچ پہلے اورنگون وچ رے وت او ماٹلے چلے گئے اُتھے اناں نے فارغ نوں فروٹ دے کاروبار وچ لہا دتا اُتھے ای ہک مولوی صیب نوں فارغ بوت پسند آیا او فارغ نوں برمی سمجھ داریا تے آ پڑیا ترے جو آن تہیاں نوں اس دے کہار پہنچ داریا کہ اناں کڑیاں وچو جڑی فارغ نوں پسند آجاوے اُس نال فارغ دا ویا کردتا جاوے اُتھے فارغ دے چاچے نے دیکھا کہ حالات خراب ہونڑے دا خطرہ وے چنانچہ فارغ وت کلکتے سی ہوندیاں پشور پہنچ گیا پشور وچ فارغ دی مزید تعلیم دا سلسلہ شروع ہو گیا اُتھے فارغ درستی کتاباں دی جگہ عشق دی کتاب وچ مشغول تے مصروف ہو گیا۔

فارغ دا اصل ناں تا میر احمد شاہ یا برے فارغ دے عشق نے اس نوں فارغ دی، بخارے دے سادات دی نسبت نال بخاری بنڑا دتا زمانہ گزردا گیا وت چھ سال بعد فارغ کدرے اُس نوں دیکھ سکے اُس دی محبت دی بربادی دا شیشہ اُس دے سامنڑے آیا تا او بے ساختہ کہہ اُٹھا۔

چھ سال میں نقشِ کفِ پا کر دیا مجھ کو

فارغ جسران منے پہلے کیا اے تتی تار ای او وطن، غریباں، مزدوراں، کساناں تے زمانے دے ہتھو مارے گٹے ہوئے لوکاں دا وکیل بنڑ گیا تے اُس دی انقلابی شاعری آپڑے وطن دی آزادی دی خواب دیکھنڑے لگی اُس نے قیام پاکستان سی پہلے پاکستان دے قیام دے نعرے لہائے اُس زمانے وچ ترقی پسند شاعر پاکستان دا قیام چاہندے اے فارغ نے بی آزادی دے نعرے لہائے اسی زمانے وچ ترقی پسند تحریک دا ہک نمائندہ نیاز جیدر ممبئی سی پشور پہنچا گیا جس نے خیبر بازار وچ بالا خانہ کرائے تے لے کے اُس نوں کمیون بنڑا دتا فارغ بی ترقی پسندی دے رنگ وچ رنگا گیا او صوبہ سرحد دا پہلا ترقی پسند شاعر بنڑ گیا تے اُس دی شاعری ترقی پسندی رنگ وچ رنگی گئی۔

جس طرح کہ پہلے کیا گیا وے فارغ نظم غزل قطعہ تے گونز ہر صنف دا شاعر ای اُس دی شاعری کہا رتے بار دونوں جہاناں دی شاعری اے بار، یاراں دوستاں سجنڑاں تے دشمنڑاں دے بارے لکھ داریا اُس نے فقیر شہر دے سسے نوں بوت کھوٹا کہیا تے اُس دے بدلے آپڑی زندگی قید تے جیل خانیاں وچ گزاری او

ترقی پسند اُس نے ہر زبان وچ اس ترقی پسندی نوں آپڑا بنڑایا فارغ دی غزل وچ داخلیت بی اے تے خارجی عناصر بی ون اس نے محبوب داسرا پانی لکھاتے داری چاہ نوں بی سیت دل وچ رکھا اُس دے قطعیاں وچ بی ایہ عناصر مل دے ون نظماں وچ معاشرے دے بُرے پہلوواں دا قصہ چھویاے گونواں وچ مایئے دھولے لکھے محبوب دی چاہ تے اُس دے دل وچ وسنڑے دا قصہ سب کج اُس دے گیتاں گونواں وچ موجود اے۔

اوپھیلی صدی (۱۹۰۰ء) دے چھویس دھاکھے وچ ”انجام“ وچ ہندکو شاعری دے بدل دے ہوئے رجانات سی متاثر ہویا تے اُس نے ہندکو نظماں تے غزلاں لکھڑیاں شروع کر دیتاں اُس دا پہلا ہندکو شہ پارہ اُس دی ترتیب دتی ہوئی کتاب ”نویاں راہواں“ وچ شامل اے اس دے نال رضا بی ہندکو ول راغب ہویا رضا دی ہندکو شاعری دی کتاب ”بیٹھے ڈنگ“ بی ہندکو دی اشاعتی دور دا پہلا سنگ میل اے اس دے بعد صابر حسین امداد دیاں غزلاں تے نظماں دیاں دو کتاباں اُتے تلے چھپیاں وت ہندکو ادب وچ غزلاں دا پہلا مجموعہ ”کونجاں“ دے ناں تے راقم نے شائع کیتا۔

ہنر فارغ بخاری دی ”کالی جُپ“ بعد وچ شائع ہوئی اے برے ایہ فارغ دی ۱۹۶۳ء دے بعد دی شاعری اے شکر اے کہ فارغ دا ایہ گما ہو یا مجموعہ دستیاب ہو گیا اے ہنر ہندکو شاعری دی تاریخ دی ایہ کڑی مکمل ہو گئی اے میں گندھارا ہندکو بورڈ نوں اس مجموعے دی اشاعت تے مبارکباد پیش کرنا واں انشاء اللہ ہندکو دن پہ دن ترقی کرسی۔

خاطر غزنوی

نظامان

گڈی

کوئزنی جائزدا
پل پھر ہونداے
اڈی دی گڈی دامانز
ذراہنیری چہلے تا
خبرے کتھے جا کے ٹھوے
کوئز نہ جائزیں ڈورٹے
گڈی کزے ہتھے چڑھے

خوشبودے تہریائے

خواباں دے جنگل وچ گما

منے کوئی نہ بتا

اس دلدل چوکل نہ سگا

جڑا جا کے گھبٹا

پہلو یں دیاں راواں وچ

رستہ دیکھ نہ سکنا اکھیاں

کوئی بی اتھے کم نہ آوے

کیہہ سچڑیں کیہہ سکھیاں

سکی ندی وچ پیڑا پا کے

پار کوئی نہ لگے

احمقاں نوں پاتال دی کہانری

سنڑ کے تچھی لگے

بدلاں دے ول جاوے اوئی

اڈڑاں جتاں نوں آوے

اوئی آ کے آخر کٹ سی

جو کج جڑا راہوے

پت چہڑ دے موسم وچ

سوڑے رنگ نوں نظراں ترسن

خوشبودے تہریائے

اتھے جی کے ہنڑ کیہہ کرسن

اُجڑے اُجڑے گراں دے وچ
ہک ہکلی سواری
لے کے کتھے جاوے
دُبی سوچاں وچ بختاں ہاری
کوئزاس گل نون جاڑے
کوئزاس ریت نون چھانڑے
